

ایران در بحران

(انحطاط صفویه و سقوط اصفهان)

نوشته

رودی مته

ترجمه

خسرو خواجه‌نیری

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۷

سرشناسه

: متی، رودلف پی، ۱۹۵۳ - م.

Matthee, Rudolph P

عنوان و نام پدیدآور : ایران در بحران (انحطاط صفویه و سقوط اصفهان) // نوشته رودی متی؛ ترجمه خسرو خواجهنوری.

مشخصات نشر : تهران : امیرکبیر، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری : ۴۴۲ ص.

شابک : 978-964-00-1973-3

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یادداشت : عنوان اصلی: Persia in crisis : Safavid decline and the fall of Isfahan, 2012.

یادداشت : کتابنامه: ص. ۴۱۱-۴۰۱.

یادداشت : نمایه.

موضوع : ایران -- تاریخ -- صفویان، ۹۰۷ - ۱۱۴۸ ق.

موضوع : Iran -- History -- Safavids, 1502 - 1736

موضوع : ایران -- تاریخ -- قرن ۱۰ - ۱۲ ق.

موضوع : Iran -- History -- 16 - 18th centuries

شناسه افزوده : خواجهنوری، خسرو، ۱۳۵۵ - مترجم

رده بنای کنگره : DSR ۱۱۷۶/م ۲ الف ۹ ۱۳۹۷

رده بندی یویی : ۹۵۵/۰۷۱

شماره کتابشناسی : ۵۴۴۵۰۰۲

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۹۷۳-۳

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۴۰۰۱

ایران در بحران

© حق چاپ: ۱۳۹۷، مؤسسه انتشارات امیرکبیر

نوبت چاپ: اول

نویسنده: رودی متی

مترجم: خسرو خواجهنوری

طراح جلد: سعید سلیمی

حروف متن: میترا ۱۳

چاپ و صحافی: چاپ روز

شمارگان: ۵۰۰

بها: ۵۲۰۰۰ ریال

تلفن مرکز فروش: ۰۲۱-۶۱۲۸

فروش اینترنتی: www.amirkabir.net

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۹		مقدمه مترجم
۱۱		تشکر و قدردانی
۱۵		پیشگفتار
۱۸		یادداشت‌ها
۱۹		مقدمه
۳۰		سازماندهی اثر
۳۴		یادداشت‌ها
۳۹		فصل اول: انگاره‌ها: ایران در واپسین درون نوی
۳۹		مقدمه
۴۲		تجزیه و تحلیل جامعه صفوی
۴۲		نیروهای گریز از مرکز
۴۲		جنبه‌های مادی و اقتصادی
۴۷		ابعاد اجتماعی و سیاسی
۵۳		گرایش‌ات مرکزگرا
۵۳		جنبه‌های سیاسی، فرهنگی و مذهبی
۶۴		اوضاع اقتصادی
۶۷		نتیجه‌گیری
۶۸		یادداشت‌ها
۷۹		فصل دوم: سیاست‌ها در دربار صفوی، بخش اول: شاهان و وزیران اعظم
۷۹		مقدمه
۸۴		دربار و بازیگرانش: افراد، جناح‌ها، گروه‌های قومی - مذهبی
۸۸		شاه صفی: در جستجو برای نظارت مطلق سلطنتی
۹۳		میرزا محمد «سارو» تقی خان
۹۵		شاه عباس دوم
۹۷		دوران وزارت خلیفه سلطان، ۱۶۴۵ - ۱۶۵۴/م ۱۰۵۵ - ۱۰۶۴ ق

۹۹	دوران وزارت محمد بیگ، ۱۶۵۴ - ۱۶۶۱/م ۱۰۶۴ - ۱۰۷۱ ق
۱۰۱	استحکام موقعیت
۱۰۲	سقوط از شوکت و احیای اعتبار
۱۰۵	میرزا محمد مهدی، ۱۶۶۱ - ۱۶۶۹/م ۱۰۷۱ - ۱۰۸۰ ق
۱۰۷	یادداشت‌ها
۱۱۵	فصل سوم: سیاست‌های صفوی، بخش دوم: شاهان، وزیران اعظم و...
۱۱۵	رخدادهای دربار شاه سلیمان، ۱۶۶۶ - ۱۶۹۹/م ۱۰۷۷ - ۱۱۱۱ ق
۱۱۷	عزالت‌نشینی شاه
۱۲۰	روی کار آمدن خواجه‌های دربار
۱۲۳	عصر وزارت شیخ علی خان زنگنه، ۱۶۶۹ - ۱۶۸۹/م ۱۰۸۰ - ۱۱۰۱ ق
۱۲۴	در او - قدرت
۱۲۶	محافظت و سقوط
۱۳۰	بقای قدرت
۱۳۴	قدرت در دربار، ۱۶۸۹ - ۱۶۹۹/م ۱۱۰۰ - ۱۱۱۰ ق
۱۳۶	یادداشت‌ها
۱۴۵	فصل چهارم: سیاست‌های پولی - ناپدید شدن ضرابخانه...
۱۴۵	مقدمه
۱۴۶	پول رایج دوره صفوی: پیشینه و ساختار
۱۴۹	دولت و پول: مابین قدرت سیاسی و بازار
۱۵۰	رکود طولانی‌مدت ضرابخانه‌ها
۱۵۴	وضعیت پولی در دوران پس از شاه عباس اول
۱۵۸	دستکاری کردن سکه‌ها
۱۶۱	ادغام رو به رشد ضرابخانه‌ها
۱۶۴	سیاست‌های پولی از ۱۶۶۹ م تا ۱۶۸۴/م ۱۰۸۰ ق تا ۱۰۹۵ ق
۱۷۰	بحران پولی سال ۵ - ۱۶۸۴/م ۶ - ۱۰۹۵ ق
۱۷۵	رخدادهای پس از سال ۱۶۸۴/م ۱۰۹۵ ق
۱۷۸	یادداشت‌ها
۱۸۷	فصل پنجم: از جنگ دائمی تا صلح با دوام: سیاست نظامی صفویان
۱۸۷	قزلباشان در مقابل غلامان
۱۹۲	معضلات مالی و ضعف رو به رشد نظامی
۱۹۴	رخدادهای زمان شاه صفی، ۱۶۲۹ - ۱۶۴۲/م ۱۰۳۸ - ۱۰۵۲ ق
۱۹۷	صلح زهاب و عواقب آن
۲۰۰	نبرد به خاطر قندهار، ۵۳ - ۱۶۴۸/م ۱۰۵۸ - ۱۰۶۳ ق
۲۰۵	رخدادهای نظامی دوران شاه سلیمان، ۱۶۶۶ - ۱۶۹۴/م ۱۰۷۷ - ۱۱۰۵ ق
۲۰۹	استراتژی‌های جنگ و صلح: روابط با اروپا
۲۱۷	یادداشت‌ها

فصل ششم: پیوندهای ضعیف: مرکز و ایالات، ۱۶۰۰ - ۱۷۰۰م/۱۰۰۸ - ۱۱۱۱ق.....	۲۲۷
مقدمه	۲۲۷
ویژگی‌های روابط مرکز با نواحی اطراف	۲۲۸
تمهیدات میان مرکز و ایالات.....	۲۲۹
اشکال دیگری از نظارت و کنترل	۲۳۲
دگرگونی‌های طولانی‌مدت.....	۲۳۷
وضعیت عمومی دولت ایران در سال‌های ۱۶۰۰ - ۱۷۰۰م/۱۰۶۰ - ۱۱۱۰ق.....	۲۴۰
شیروان در شمال	۲۴۳
فارس در جنوب	۲۴۵
کرمان	۲۴۹
بندرعباس - سواحل خلیج فارس	۲۵۳
کاهش عایدات مالی - عباس	۲۵۵
بندرعباس در عصر سلطان شاه سلیمان	۲۵۸
یادداشت‌ها	۲۶۴
فصل هفتم: مذهب در اوایل دوره صفویه: روحانیون شیعه و اقلیت‌ها	۲۷۵
سنی‌ها در برابر ایران شیعه	۲۷۵
مسیحیان و روحانیون	۲۸۰
دوران شاه صفی اول و شاه عباس دوم	۲۸۴
دوران شاه سلیمان (۱۶۶۶ - ۱۶۹۴م/۱۰۷۷ - ۱۰۸۵ق)	۲۹۴
یادداشت‌ها	۲۹۸
فصل هشتم: از ثبات تا بی‌ثباتی: دهه‌های پایانی ۱۷۰۰ - ۱۷۱۱م/۱۱۱۱ - ۱۱۳۴ق.....	۳۰۵
مقدمه	۳۰۵
روحانیون، خواجه‌ها و زنان در مسند قدرت	۳۰۹
سیاست‌ورزی‌های دربار، ۱۷۰۰ - ۱۷۱۵م/۱۱۱۱ - ۱۱۲۷ق.....	۳۱۲
فتحعلی خان داغستانی: زمام قدرت را در دست می‌گیرد.....	۳۱۴
سرنگونی و سقوط فتحعلی خان	۳۲۱
اوضاع کلی کشور: ارتش، پول و اقلیت‌ها	۳۲۳
دو دهه واپسین	۳۳۰
تحولات در شمال	۳۳۰
جنوب ایران و سواحل خلیج فارس	۳۳۴
خراسان و بلوچستان	۳۳۸
خاتمه قضایا	۳۴۳
یادداشت‌ها	۳۵۰
نتیجه‌گیری	۳۶۵
یادداشت‌ها	۳۷۸
کتاب‌شناسی	۳۸۱

۳۸۱.....	الف. منابع آرشیوی.....
۳۸۳.....	ب. منابع اصلی و اسنادی.....
۳۸۵.....	ج. تحقیقات معاصر.....
۴۱۳.....	نمایه.....
۴۲۹.....	آلبوم تصاویر و نقشه‌ها.....

مقدمه مترجم

بی‌شک انحطاط سلسله صفویه نقطه عطفی نه فقط در تاریخ ایران بلکه در تاریخ جهان به حساب می‌آید. سه طایفه پارتی، صفویه به دست مشتی نیروهای قبیله‌ای که تجهیزات جنگی آنچنانی نیز نداشتند، میراث‌گیر است. البته این انحطاط معلول علت‌های مختلفی بود که مؤلف به خوبی آن را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. پروفیسور رودی مته با تحریر این اثر دیدگاه ما را نسبت به انحطاط صفویه نه فقط بالا می‌برد بلکه تاریخ اقتصادی این دوره را همچون آینه‌ای شفاف به ما نشان می‌دهد. مته برای نوشتن این اثر اسناد و اسناد مختلفی که تاکنون توجه چندانی به آن نمی‌شد را مورد ارزیابی قرار می‌دهد و به نتایج دست می‌یابد که در مواقعی شگفت‌انگیز است، از جمله همکاری اقلیت‌های دینی در سقوط سلسله صفویه و تأثیر فساد اقتصادی در فروپاشی نظام‌های مذهبی. مؤلف با انتخاب عنوان فرعی «انحطاط صفویه و سقوط اصفهان» این دو قضیه را لازم و ملزوم یکدیگر می‌داند.

مؤلف محترم در هشت فصل با عنوان‌های «انگاره‌ها: ایران در واپسین دهه صفویه»، «سیاست‌ها در دربار صفویه»، «سیاست‌های صفویه بخش دوم»، «سیاست‌های پولی و ناپدید شدن ضرابخانه‌ها»، «از جنگ دائمی تا صلح با دوام»، «پیوندهای ضعیف: مرکز و ایالات»، «مذهب در اواخر دوره صفویه»، «از ثبات تا بی‌ثباتی: دهه‌های پایانی» پرداخته است.

هدف مته از تألیف این اثر ارائه نگاه تازه‌ای به انحطاط صفویه و سقوط اصفهان از ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی، و اجتماعی است. نثر کتاب روان و ساده است و مؤلف تلاش کرده با آوردن منابع مختلف بر غنای اثر بیافزاید و اطلاعات ارزشمندی از جامعه ایران در اواخر دوران صفویه ارائه نماید. به علاوه، مؤلف در قسمت پایانی کتاب خود با آوردن فهرست منابع مختلف از جمله منابع آرشیوی، منابع روزگار صفویه و تحقیقات جدید لاتین و فارسی، راه را برای محققان

بعدی خود هموار می‌کند. در ضمن، اطلاعات دقیقی که مؤلف از تاریخ پولی این عصر ارائه می‌دهد ارزش اثر را دوچندان کرده است.

در ترجمه این اثر به نکاتی توجه شده است:

الف - مترجم مطالبی بر متن اضافه نکرده مگر اضافه کردن «ص» بعد از اسامی پیامبران و «ع» بعد از اسامی امامان.

ب - زیرنویس‌ها همه از مترجم است و توضیحات نویسنده در آخر هر فصل تحت عنوان «یادداشت‌ها» آمده است.

ج - تاریخ‌های متن اصلی کتاب به میلادی است. در ترجمه معادل‌های آن‌ها به هجری قمری نیز آورده شده است.

د - منابع پایانی کتاب دسته‌بندی شده و هریک از منابع که معادل فارسی آن موجود بوده به همان صورت آورده شده است.

در پایان این مقدمه، در جیب می‌دانم از همه کسانی که به گونه‌ای این جانب را در به سرانجام رسانیدن این ترجمه یاری نمودند، سپاسگزاری کنم. پیش از همه مایلم سپاس خود را نشر نویسنده کتاب که از ترجمه این اثر استقبال کردند نمایم. از جناب دکتر کرمی معاونت محترم انتشارات امیرکبیر که با رویی گشاده‌پدیرای، یاری این اثر شدند، تشکر می‌نمایم. سرانجام اینکه بدون تشویق‌ها و حمایت‌های خواهر دلسوز و مهربانم خانم پوراندخت خواجه نوری انجام مناسب این کار بعید می‌نمود. در پایان از خوانندگان این اثر می‌خواهم از ارائه نظرات اصلاحی در باب ترجمه دریغ نفرمایند و اشتباهات مرا به دیده اغماض بنگرند.

گناه اگرچه نبود اختیار ما حافظ تو در طریقه ادب باش گو گناه من است

خسرو خواجه نوری